

TYÖSELOSTEITA JA ESITELMIÄ
142 • 2012

NUORTEN TALOUSOSAAMISEN TESTIN KEHITTÄMINEN

Anna-Riitta Lehtinen

**TYÖSELOSTEITA JA ESITELMIÄ
142 • 2012**

Nuorten talousosaamisen testin kehittäminen

Anna-Riitta Lehtinen

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TALOUDELLISEN OSAAMISEN LÄHTÖKOHTIA.....	2
2.1	Orastava aikuisuus	2
2.2	Käyttäytymisen taloustiede.....	2
2.3	Tutkimuksia talousosaamisesta	3
3	NUORTEN TALOUSOSAAMISEN HAASTEET	5
4	NUORTEN TALOUSOSAAMISTA MITTAAVAN TESTIN LAATIMINEN.....	8
4.1	Kansainvälisiä esimerkkejä.....	8
4.2	Talousosaamista mittaavan testin kehittäminen	11
5	YHTEENVETO	21
	LÄHTEET	22

Julkaisija
Kuluttajatutkimuskeskus
Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 5, 00531 Helsinki
Puh. 029 505 9000
Faksi 09 876 4374
www.kuluttajatutkimuskeskus.fi

Valokuva: iStockphoto

1 JOHDANTO

Nuoret joutuvat yhä nuorempina tekemään taloudessaan pitkäkestoisia päätöksiä oma-toimisesti ja ottamaan niistä vastuun (Lusardi ym. 2010). Suomessa on oltu huolestuneita taloudellisen osaamattomuuden seurauksista kuten kasvaneista maksuhäiriöistä, pikavippien käytön yleisyydestä, kulutusluottojen käytöstä sekä sijoitus- ja vakuutus-tuotteiden vähäisestä käytöstä. Esimerkiksi säästö- ja sijoitustuotteet edellyttävät kykyä ymmärtää tuotteisiin liittyviä riskejä ja kustannuksia. Maksuhäiriöiden taustalla on epäilty olevan talousosaamisen puutetta.

Suomessa ei ole toistaisesti mitattu nuorten talousosaamista kansallisella tasolla säännöllisesti (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011; Luukkanen 2012). Lähimpänä tulevaisuudessa tehtäviä laajoja kartoituksia saattavat olla OECD:n suorittamat kyselyt suomalaisnuorille. Nuorten on mahdollista osallistua erilaisiin valtakunnallisiin taloustaitokilpailuihin, joista tunnetuimpia ovat Talousguru ja Taloustietokilpailu (HYOL 2012). Edellä mainituissa kilpailuissa ja tässä työselosteessa kuvatussa testin kehittämisessä on tavoitteena saada nuoret kiinnostumaan talousasioista.

Toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämässä -hankkeessa (TOKATA) on tullut esiin, että monet toimijat toimivat yksin nuoriin päin (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Koululla on suuri vastuu talousasioiden opettamisessa, kotoa saadaan toimintamalleja ja yritykset tarjoavat tuotteita. Kolmannen sektorin toimijat ovat mukana neuvonnassa, erilaisissa hankkeissa tavoittaen osan nuorista mahdollisista avun ja opastuksen tarvitsijoista. Luukkasen (2012) haastattelemat nuoret nostivat itselleen tärkeimmiksi ja läheisimmiksi tietolähteiksi koulun, kodin ja median. Niiden koettiin parhaiten voivan vaikuttaa nuoren käsityksiin ja mielipiteisiin taloudellisista asioista. Pankit mainittiin usein tietolähteenä, mutta viranomaisten ja yhdistystoimijoiden tunnettuus oli vaihtelevampaa. Kysyttäessä nuoret suhtautuivat kuitenkin positiivisesti siihen, että tietoa olisi enemmän tarjolla kaikilta toimijoilta. (Luukkanen 2012.)

Tässä tutkimuksessa pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmaa eli edistämään nuorten talousosaamista kehitettävän työkalun avulla. TOKATA-hankkeessa suunniteltujen työkalujen kehittämisessä on ollut tärkeää ymmärtää nuorten toimintaympäristön monimuotoisuus (myös Peura-Kapanen 2012). Kysymys on käytännön työkalusta, sen vuoksi keskeisenä ajatuksena on kytkeä nuorten arki taloudelliseen tietämykseen, taitoihin ja käyttäytymiseen. Tarkoituksena on luoda testi tai mittari, joka antaa nuorille itselleen tietoa talousosaamisestaan. Se voisi antaa tietoa tulevaisuudessa myös talouden muille toimijoille. Laadinnassa yhdistetään ja käytetään hyväksi teoreettista ja uutta empiiristä tietoa. Tutkimus on siten lähellä konstruktivistista tutkimusta. Tavoitteena on saada käytännön ongelmaan uusi ja perusteltu ratkaisu sekä sitoa käytännön ongelma ja sen ratkaisu teoreettiseen tietoon. (Ojasalo ym. 2009.) Testin kehittämisessä käytetään hyväksi TOKATA-hankkeessa tehtyjä kartoituksia ja tutkimuksia, nuorten työpajan tuloksia (osahanke 3), testauksessa saatua palautetta sekä kansainvälisten kyselyjen tai testien suuntaviivoja.

Raportin luvussa kaksi esitetään nuorten taloudelliseen osaamiseen liittyviä teoreettisia lähtökohtia ja aiempia tutkimuksia. Luvussa kolme tarkastellaan keskeisiä talousosaamisen haasteita. Luvussa neljä kuvataan testin laadintaa kansainvälisten esimerkkien ja aiempien TOKATA-hankkeen tutkimusten pohjalta. Luvussa viisi esitetään tutkimuksen yhteenveto.

2 TALOUDELLISEN OSAAMISEN LÄHTÖKOHTIA

2.1 Orastava aikuisuus

Nuoruus on pidentynyt ja monimutkaistunut kehitysvaiheena sekä kokemuksena aiempiin sukupolviin verrattuna erityisesti läntisissä teollisuusmaissa (Wyn & White 1997; Arnett 2000; Oinonen 2001). Nuoruutta elinvaiheena on käsitteellistetty monien erilaisten teorioiden avulla. Yksi viimeisimmistä kehitysteorioista on orastava aikuisuus, *emerging adulthood*, jolla kuvataan noin 18–25-vuotiaiden nuorten elämänvaihetta. Kyseisessä teoriassa ikä ei ole määrittelevä tekijä, vaan elinvaihetta leimaa ikäryhmän nuoriin liitettävä monipuolisuus, ennustamattomuus ja vakiintumattomuus. Keskeistä nuorten elämässä ovat vaihtelut ja kokeilut, mikä tekeekin orastavaa aikuisuutta elävistä nuorista kiinnostavan ja haastavan ryhmän taloudellisen osaamisen edistämisessä.

Nuorille tärkeintä orastavan aikuisuuden elinvaiheessa on vastuun ottaminen itsestä, päätöksenteon itsenäisyys, irtaantuminen lapsuudenkodista sekä taloudellinen riippumattomuus (Arnett 2000). Nuori hakee paikkaansa onnistuneiden tai epäonnistuneiden kokeilujen kautta. Lapsuuteen kuuluva riippuvuus muista ihmisistä jää taakse, mutta aikuisuuden normatiiviset vastuut eivät kuitenkaan kosketa heitä täysin. Kehitysvaihe mahdollistaa nuorten erilaiset elämänsuunnat. Lapsuuden kodistaan poismuuttaneiden noin 18–25-vuotiaiden nuorten asumiseen liittyvä vakiintumattomuus eroaa selkeästi verrattaessa heitä nuorempiin tai vanhempiin ikäryhmiin. Nuoret eivät näe itseään kasvukäisinä eivätkä aikuisina. Demografisiin tekijöihin liittyvä epävakaus hämärtää käsitystä siitä, milloin on oikeastaan aikuinen. (Arnett 2000.) Arnett (2000) epäilee, että nuorten voi olla vaikeaa nähdä itseään aikuisina, koska aikuisuuteen liitetyt merkit puuttuvat heiltä.

Dixon (2006) puhuu täysi-ikäiseksi tulon jälkeen nuorten elämän kriittisistä vaiheista (critical moments), jotka toimivat usein myös katalysaattoreina käyttäytymisen muuttamiselle. Kriittisiä hetkiä ovat muun muassa seurustelu, vanhemmuus, muutto lapsuudenkodista, opiskelujen aloittaminen ja lopettaminen sekä siirtyminen työelämään, joka viimeistään tarkoittaa itsenäistymistä myös taloudellisesti. Asumiseen, ammattiin tai perheen perustamiseen liittyvä isoja taloudellisia päätöksiä; pieniä taloudellisia päätöksiä ovat oma päivittäinen kulutus, kuten ruoka, liikkuminen tai vapaa-aika.

2.2 Käyttäytymisen taloustiede

Taloulosaamisen vahvistamista tukee käyttäytymisen taloustiede (behavioral economics), jonka mukaan psykologisten tekijöiden ja markkinoiden vaikutus ihmisten toimintaan nähdään tärkeämmäksi kuin ihminen rationaalisenä päätöksentekijänä ja toimijana. Nuorissa on otettava huomioon heidän elinvaiheensa ja orastavan aikuisuuden kehitysteorian tuomat haasteet. Nuoret eivät toimi rationaalisesti ja täydellisen tietoisina markkinoilla, eikä heidän toimintaansa voida ymmärtää ilman psykologiasta saatavaa selitystä käyttäytymiselle (Schinckus 2011). Johnson ja Sherraden (2007) huomauttavat, että taloudellisen osaamisen arvioinnissa on huomioitava taloudellisen tietämyksen ja päätöksenteon lisäksi osallistuminen taloudellisiin instituutioihin. Käyttäytymisen

taloustieteessä toimintaympäristön vaikutus päätöksentekoon, yksilöiden inhimilliset toiveet ja motivaatio otetaan huomioon (De Bondt ym. 2008; Schinckus 2011). Käyttäytymisen taloustiede pyrkii selittämään enemmän tehtyjä valintoja kuin niiden muuttamista (Thaler 1999; de Meza ym. 2008).

Mentaalikirjanpito (mental accounting) on esimerkki käyttäytymisen taloustieteestä. Sillä ymmärretään sarjaa kognitiivisia toimenpiteitä, joita yksilö tai kotitalous käyttää päätöksenteon tueksi järjestäessään, arvioidessaan tai seuratessaan taloudellisia toimintoja. Esimerkiksi rahaa voidaan luokitella kolmella tavalla, kuten kulutusmenot erilaisina budjetteina (ruoka, asuminen, vapaa-aika), varallisuus erilaisina tileinä (käyttötili, eläketili, säästötili) tai tulot lajeittain (säännölliset, odottamattomat). (Thaler 1999.) Mentaalikirjanpidon avulla ihmiset arvioivat ja seuraavat talouttaan, mutta voivat silti tehdä irrationaalisia ratkaisuja. Esimerkkinä sellaisesta on rahan säästäminen alhaisen koron tileille ja samanaikaisesti lainaaminen korkealla korolla. Ihmisten psykologiset ominaisuudet saattavat selittää taloudellista käyttäytymistä enemmän kuin saatu informaatio, omat tiedot, taidot tai miten ihmiset käyttävät kykyjään. Erilaiset laskelmat ovat hyödyllisiä mittapuuta, mutta ne eivät ole loppujen lopuksi tarkkoja kuvaamaan käyttäytymistä. (de Meza 2008 ym.) De Meza ym. (2008) näkevät myös, että talousinformaatiolla ja opetuksella on myönteinen, joskin vähäinen vaikutus, sillä psykologiset eroavaisuudet selittävät enemmän taloudellista käyttäytymistä kuin tiedolliset eroavaisuudet. Tämä saattaa selittää vaihteluja taloudellista osaamista kartoittavissa kyselyissä.

2.3 Tutkimuksia talousosaamisesta

Kuluttajakasvatusta verkossa antavan DOLCETAn (2012) mukaan lapsille ja nuorille on tiedon jakamisen lisäksi annettava kasvatusta ja mahdollisuus osallistua prosesseihin, joissa pohditaan yhteisön ja yksilön joskus ristiriitaisiakin paineita ja intressejä. Kuluttajakasvatuksessa tulisi käsitellä asenteita, tietoa ja kompetensseja. Siten autetaan nuoria ymmärtämään, miksi ja miten toimia luottavaisena markkinoilla tai miten toimia ja muokata käyttäytymistä taloudellisena toimijana. Nuorten on etsittävä ja löydettävä luotettavaa ja tarkoituksenmukaista tietoa. Heidän on osattava analysoida ja arvioida sitä oman päätöksenteon ja tarkoituksenmukaisen toiminnan tueksi. On osattava verrata erilaisia hintoja, tarjouksia ja tehdä omaan tilanteeseen soveltuvia vastuullisia päätöksiä sekä arvioida niiden seurauksia. (<http://www.dolceta.eu/suomi/Mod7/spip.php?article1>.)

Suomessa on tehty vähän tutkimusta nuorten taloudellisen osaamisen tasosta. Taloudenhallintaa tai talousosaamista ovat tutkineet Peura-Kapanen (2005) ja Luukkanen (2012). Peura-Kapanen (2005) on tutkinut kuluttajien raha-talouden hallintaa ja Luukkanen (2012) nuorten talousosaamisen edistämistä TOKATA-hankkeessa. Suomalaiset nuoria koskevat tutkimukset ja opinnäytetyöt ovat keskittyneet pääosin nuorten kuluutukseen ja sen hallitsemiseen (mm. Saarinen 2001; Wilska 2002; Autio 2006), velkaantumiseen tai pikavippien käyttöön (Koljonen 2001; Kaartinen & Lähteenmaa 2006; Rantala 2012). Kansainvälisesti nuorten talousosaamista on tutkittu paljon ja säännöllisesti. Eniten tutkimusta on tehty Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa, joissa on kartoitettu, tutkittu ja seurattu kouluissa ja muualla annettua talousopetusta sekä sen vaikuttavuutta (Coben, Dawes & Nirmala 2005; Choi ym. 2011).

Talousosaamiseen vaikuttaa merkittävästi kouluissa annettava opetus, vaikka monissa kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että talousasioiden opetuksella ei ole merkitystä talousasioiden ymmärtämiseen (Mandell & Klein 2009). Mandell (2010) havaitsi

tutkimuksessaan, että opiskelijat, jotka olivat opiskelleet taloudenhallinnan kursseja (money management ja personal finance) koko lukuvuoden, eivät olleet sen parempia talousosaamisessa kuin ne, jotka näitä kursseja eivät olleet käyneet. Myös de Meza ym. (2008) näkevät, että taloudellisen osaamisen aloitteilla, jotka tähtäävät neuvontaan ja opettamiseen, katsotaan olevan positiivinen mutta vaatimaton vaikutus. Lyons (2010) toteaa, että tiedetään liian vähän nuorten tavoista kehittää taloudellista käyttäytymistään ja sen nivoutumisesta eri elämäntilanteisiin.

Koulussa opitaan kuitenkin talousosaamisen perusteita, joita myöhemmin elämässä laajennetaan. Australialaistutkimuksen mukaan oma työkokemus ja tulot kasvattavat osaamistasoa ja kokemus myös lisäsi riskinsietokykyä (Beal & Delpachitra 2003). Talousopetus on monissa maissa lisääntynyt, mutta talousopetuksen tulokset ovat nähtävissä vasta pitkän ajan kuluttua (Bernheim, Garrett & Maki 2001). Eräässä tutkimuksessa on havaittu, että koulujen pakollisella talousopetuksella ei ole vaikutusta säästämiseen. Sen sijaan lisääntynyt matematiikan tuntimäärä vaikuttaa myönteisesti naisten taloudelliseen käyttäytymiseen. (Cole & Shastry 2010.) Kun pakolliseen kurssiin sisältyi kurssityö, niin opiskelijat saivat huomattavasti parempia tuloksia testissä, jolla mitattiin talousosaamista (Tennyson & Nguyen 2001). Lyons, Chang & Scherpf (2006) toteavat, että pienituloisten talouksien, joihin nuoret yleensä kuuluvat, talousosaamisessa aiemmalla taloudellisella kokemuksella onkin suurempi vaikutus kuin oppituntien määrällä.

Käyttäytymisen taloustieteessä nuorten taloudellista käyttäytymistä on tutkittu paljon. Tutkimusten mukaan nuorten tiedot, asenteet ja käyttäytyminen vaikuttavat talouden hallintaan ja hallinnan tapoihin (Kidwell, Brinberg & Turrisi 2003; Heckman & Grable 2011; Chan, Chau & Chan 2012). Lapsuuden kodista saaduilla malleilla ja vanhempien antamalla opastuksella on vaikutusta nuorten käyttäytymiseen, joskin taloudellisen tiedon lisäämisessä koululla on merkittävämpi rooli kuin omilla vanhemmilla (Jorgensen & Savla 2010). Jos vanhemmat olivat osallistuneet vain vähän lastensa elämään, se vaikutti merkittävästi lasten huonoon rahan hallintaan (Flouri 2000). Jos taas lapset ovat omaksuneet säästämisen lapsena ja murrosikäisenä, he todennäköisesti jatkavat sitä vanhempanakin (Friedline, Elliott & Nam 2011). Kotoa ja koulusta saatava opetus vaikuttaa siihen, miten nuoret aikuiset hankkivat tietämystä talousasioista ja muodostavat asenteita ja käyttäytymisaikomuksia tähän tietämykseen perustuen (Shim ym. 2009).

Taloudellisen osaamisen tai taloudellisen luku- ja kirjoitustaidon määritelmät korostavat tietojen ohella taitoja. Talousosaaminen on kiinteästi sidoksissa taitoihin (Collins 2012). Taloudenhallinta on tietojen ja taitojen soveltamisesta käytäntöön. Se on arkista päässälaskua, suunnittelua ja rahankäyttämistä omien resurssien mukaan. 15–20-vuotiaiden ja sitä vanhempien nuorten elämä sisältää paljon muutoksia. Aikaisessa vaiheessa opitut kuluttamisen ja säästämisen käsitteet ja sisällöt todennäköisesti auttavat soveltamaan niitä myöhemmin elämässä (Martin & Oliva 2001). Nähdään myös että rahankäytön opettaminen on perustaitojen opettamista lapsille (Martin & Oliva 2001; Varcoe ym. 2001). Raha-asioiden opetus edistää nuorten taloudellista tietämystä, käyttäytymistä ja omatoimisuutta (Danes ym. 1999; Varcoe ym. 2005).

3 NUORTEN TALOUSOSAAMISEN HAASTEET

Seuraavassa esitetään lyhyesti keskeisiä näkökohtia, jotka vaikuttavat nuorten talousosaamiseen ja kehitettävän testin laadintaan. Mukaan on poimittu asioita, jotka ovat tulleet esille aiemmissa tutkimuksissa ja joita ei voida jättää huomioimatta nuorten talousosaamisen edistämisessä.

Teknologiataidot

Nuoret ovat edelläkävijöitä niin muodin kuin teknologian omaksumisessa (Wilska 2002), minkä ovat huomanneet myös tavaroiden ja palveluiden markkinoijat: nuorille suunnataan ja kampanjoidaan näyttävästi tuotteita. Suomessa lähes jokainen nuori käyttää internetiä esimerkiksi sosiaalisen median seuraamiseen ja siihen osallistumiseen, vapaa-ajan toimintoihin ja pankki-asioihin. Suomessa internetiä käyttää 15–19-vuotiaista 99 prosenttia ja 20–24-vuotiaista kaikki (FKL 2012). Nuoret ylläpitävät internetissä sosiaalisia suhteita, hakevat tietoa ja tekevät ostoksia (Kohvakka 2010). Median ja teknologian käytöstä ja ylläpidosta on tullut uusi kotitaloustyö – median ja teknologian käytön hallinta, mihin sisältyy merkittäviä taloudellisia kytkentöjä. Sellaisia ovat muun muassa sähköinen asiointi, verkkokaupasta ostaminen, kodin laitteistojen päivittäminen sekä ohjelmistojen ja palveluiden käytön huolto ja hallinta sopimuksineen. (Mäntylä 2010, 28.) Nuorten teknologiataidot, *digital literacy*, ovat erinomaiset, mutta heiltä puuttuu usein tarvittavia tietoja ja taitoja toimia henkilökohtaista talouttaan koskevissa kysymyksissä (ks. Borch & Sorebo 2011). Toimijoiden kannalta on haastavaa löytää ne keinot, joilla nuoret tavoitetaan ja saadaan talousosaamisen tärkeys esiin.

Ajankohtaisuus

TOKATA-hankkeen ensimmäisen osan kartoitus osoitti, että taloustietoa on runsaasti saatavilla erityisesti sähköisessä toimintaympäristössä (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Kuitenkaan hienoista ja kattavasti laadituista talousaiheisista materiaaleista ei ole hyötyä kenellekään, mikäli ne eivät tavoita haluttua kohderyhmää (Luukkanen 2012). Sherraden (2010) ja Varcoe ym. (2010) ovat havainneet tiedon menevän parhaiten perille, kun se liittyy relevanttiin elämänvaiheeseen tai – tilanteeseen. Osa Luukkasen (2012) haastateltavista nuorista kertoi, ettei taloudellinen tieto ole mielenkiintoista ennen kuin se koskettaa heitä itseään. Voidaankin ajatella, että osa nuorista priorisoi eri tietojen omaksumista jättäen tilaa sillä hetkellä tärkeämmille asioille. Willis (2008) sekä Hilgert ym. (2003) näkevät, että oikea-aikaisuus on olennainen tekijä nuorten taloudellisen osaamisen edistämisessä. Asian on oltava nuorelle ajankohtainen, jotta se koetaan tärkeäksi. Nuoret eivät ehkä pysty tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia esimerkiksi muuttuvien elämäntilanteiden vuoksi. Useimmiten tieto ohitetaan, koska sitä ei koeta sillä hetkellä itselle relevantiksi. Kouluissa nuorille tarjotaan päivittäin paljon tietoa ja kasvavan nuoren on tehtävä töitä sisäistääkseen kaiken hänelle opetuksessa tarjolla olevan tiedon. (Luukkanen 2012.)

Tieto ei saa olla harhaanjohtavaa, epätäydellistä, monimutkaista tai liiallista (Atkinson & Messy 2011). Luukkanen (2012) ehdottaa, että laaja-alaisten asioiden opettamisen sijaan olisi pyrittävä saamaan nuoret tietoisiksi niistä taloudellisen toimintaympäristön lähteistä, joista he tiedon tarpeen syntyessä voisivat taloudellista tietämystä tavoitella. Nuorelle ei saa syntyä tunnetta tarpeettomasta, turhasta ja ei-toivotusta tiedosta. Nuoria pitää kannustaa tunnistamaan eri tahoja, joiden tarjoamasta tiedosta he myöhemmässä vaiheessa, tarpeen ajankohtaistuessa, voisivat itse etsiä lisää tietoa. (Luukkanen 2012.)

Saavutettavuus

Suomessa talousosaamista edistävää tietoutta on saatavilla ja tarjolla nuorille useissa eri kanavissa useilta toimijoilta, mikä hankaloittaa nuoren oman kokonaiskäsitteiden muodostamista talouteen liittyvistä asioista (Luukkanen 2012). Luukkanen (2012) haastatteleminen nuorten mielestä kaikkein tärkeintä olisi selkeä, ymmärrettävä tieto kootusti ja helppokäyttöisesti. Tiettyyn elämäntilanteeseen liittyvän tiedon tulisi löytyä samasta paikasta. Koska nuorten kyky vastaanottaa informaatiota voi olla kehittymätön, sanoman ja viestin on oltava nuorille luontevaa kieltä, jossa hankalia taloustermejä tai monimutkaisia tuotekuvauksia puretaan arkikielelle (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Jos tietoa pitää hakea useasta eri lähteestä, voi jokin tieto jäädä saamatta. Jos kirjallinen materiaali tai esimerkiksi internetsivusto on vaikeaselkoinen ja vaikeasti luettava, eivät nuoret jaksa selata materiaalia tai he poistuvat nopeasti sivustolta. Nuoret ilmaisivatkin usein tarvetta selkeille nettisivuille. Esteitä onnistuneelle tiedonhauulle ovat kiinnostuksen puute, puutteelliset tiedonhakutaidot ja hankalasti esitetty asia. (Luukkanen 2012.)

Tietolähteet ja kanavat

Koulusta ja kotoa saatava opastus ja tieto saavuttavat nuoren ilman aktiivista tiedon tavoittelua sekä ilman välikäsiä. Säästöpankin (2011) selvityksen mukaan nuorille keskeisiä tietolähteitä ovat pankin asiantuntijat, pankin verkkosivut, omat vanhemmat ja ystävät/tuttavat. Vanhempien rooli on tärkeä nuorten talousasioiden oppimisessa koulun rinnalla (Bowen 2002). Nuoret saavat ensimmäiset oppinsa talousasioista kotoaan vanhemmilta. Vanhempien antamalla esimerkillä päivittäisten raha-asioiden hoitamisessa on suuri vaikutus nuoriin niin hyvänä kuin huonona mallina (Zapera 2008). Median välittämä talousasioiden uutisointi on periaatteessa kaikkien kuluttajien ulottuvilla, mutta sekään ei tavoita niitä, jotka sitä eivät itse halua vastaanottaa. Pankit tekevät jonkin verran yhteydenottoja nuoriin asiakkaisiin, muutoin talousasioihin perehtyminen syvällisemmin on nuoren omalla vastuulla. Säästöpankin (2009) tutkimukseen osallistuneet nuoret kaipasivat lisää tietoa säästämisestä ja taitavasta rahankäytöstä. He toivoivat myös saavansa sen tiedon mieluummin koulusta, esimerkiksi vierailevalta asiantuntijalta, kuin kotoa vanhemmilta (Säästöpankki 2009).

Talousosaamisen edistämiseen löytyy tuskin yhtä kattavaa ja toimivaa kanavaa. Luukkanen (2012) haastateltavat toivat esiin useita erilaisia vaihtoehtoja, kuten sähköiset postitukset, henkilökohtainen neuvontapalvelu, tapahtumat tai tilaisuudet. Nuoret toivoivat myös internetportaalia, jossa olisi nuorten elämää koskevaa tietoa koottuna. Nuoret etsivät tietoa sähköisistä medioista jo senkin takia, että heille se on luontevaa hyvien teknologiaaitojen vuoksi. Pankin verkkosivut tavoittavat parhaiten niin nuoret kuin vanhemmat, koska lähes kaikki käyttävät verkkopankkia pankkiasioiden hoitamiseen.

Talousasioiden seuraaminen ja kiinnostus

Nuoret joutuvat väistämättä tekemisiin talousasioiden kanssa ja osa myös seuraa niitä aktiivisesti. Finanssialan Keskusliiton (2009) tekemän Nuorisotutkimuksen mukaan lähes kolme neljäsosaa nuorista seurasi vuonna 2009 pankki- ja talousasioita silloin tällöin. Nordean (2010) selvityksen mukaan pankki- ja talousasioiden seuraamisen säännöllisyys lisääntyy iän myötä ja nuorten lainat, säästöt ja sijoitukset lisäävät pankki- ja talousasioiden seuraamista. Nuorilla on taloudellisia sitoumuksia, sillä asuntolainaa on eniten 20–39-vuotiailla. 15–19-vuotiailla on enemmän säästöjä ja sijoituksia kuin lainoja (kulutusluottoja), mutta heillä on kumpaakin. (FKL 2012.) On kyse nuoresta tai vanhemmasta ihmisestä, oma kiinnostus asioita kohtaan on kaikkein merkittävintä. Jos omaa kiinnostusta ei ole, ei hyväkään materiaali tai tapa viestiä edistä talousosaamista toivotulla tavalla. Myös Luukkasen (2012) haastattelemat nuoret korostivat nuoren oman kiinnostuksen merkitystä.

Monet talousasiat, erityisesti luotonotto, kiinnostavat nuoria. Heitä ei kiinnosta juurikaan luoton hoitaminen (Varcoe ym. 2010). Vaikka nuorilla on asuntolainaa, opintolainaa, säästöjä ja sijoituksia, niin alle 25-vuotiailla omien menojen säännöllinen seuraaminen on keskimääräistä vähäisempää. He seuraavat menojaan enemmänkin satunnaisesti. Niillä, joilla on asuntolainaa ja velanhoitomenoja, omien menojen säännöllinen seuraaminen on tavallisempaa. Samoin sellaiset nuoret, jotka suunnittelevat raha-asioitaan pitemmällä, vähintään puolen vuoden ajanjaksolla, seuraavat menojaan säännöllisesti tai ainakin satunnaisesti. (FKL 2012.)

Kulutus

Alle 20-vuotiailla lähes kaikki tulot menevät kulutukseen. Alle 25-vuotiaat käyttävät muita useammin myös säästöjä menojensa rahoittamiseen. Ylimääräistä lainaa menojensa kattamiseen ottavia on keskimääräistä enemmän 20–24-vuotiaissa. (FKL 2012.) Vuoden 2006 kulutustutkimuksen mukaan nuorten tulot eivät riitä kattamaan menoja nuorimmassa ikäryhmässä. Käytettävissä olevat tulot olivat tuolloin 17 305 euroa ja kulutusmenot yhteensä 19 642 euroa (Tilastokeskus 2006).

Heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevat nuoret käyttävät pikavippien kaltaisia luottoja, sen sijaan työelämässä olevat ja palkkatuloja saavat käyttävät luottokorttiluottoja. Monet nuoret ovat joutuneet niiden takia taloudelliseen ahdinkoon. Tällaisia pikalainoja käyttäviä nuoria on kaikissa tuloluokissa ja työmarkkina-asemissa. Luottojen käyttöön vaikuttavat elämänvaihe, ammatti ja taloudellinen tilanne. (Autio ym. 2009.)

Puutteellinen talousosaaminen on nähty yhdeksi syyksi nuorten maksuhäiriömerkkien esiintymiseen. Usein oman talouden hoitaminen nousee esiin vasta siinä vaiheessa, kun nuorella on vaikeuksia selvittää veloista tai muista suurehkoista ja äkillisistä menoista. Velkaongelmiin joutuneet ovat ymmärtäneet jonkin verran talousasioita, mutta eivät ole pystyneet sitomaan niitä omaan taloudenhoitoonsa. (Peura-Kapanen 2005; Peura-Kapanen ym. 2010.) Nuorten talouden suunnittelun puutteellisuudesta kertoo Nordean (2010) tekemä selvitys, jossa havaittiin pienituloisten nuorten ja lapsiperheiden olevan usein rahattomia juuri ennen palkkapäivää.

4 NUORTEN TALOUSOSAAMISTA MITTAAVAN TESTIN LAATIMINEN

4.1 Kansainvälisiä esimerkkejä

Taloudellista osaamista mittaavia testejä ja niihin liittyviä tutkimuksia on tehty eniten Uudessa Seelannissa, Yhdysvalloissa, Australiassa, Kanadassa ja Isossa-Britanniassa. Yhdysvalloissa testien ja tutkimusten taustalla on taloudellisen luku- ja kirjoitustaidon määritelmä yhdistettynä käyttäytymiseen, mikä ei poikkea kovin paljon Atkinsonin ym. (2006) käyttämästä talousosaamisen määritelmästä, jota on puolestaan sovellettu muissa maissa. Testit sijaitsevat usein sivustoilla, joilla on tietopaketteja päivittäisestä oman kulutuksen seuraamisesta, säästämistä, budjetoinnista, pitkän ja lyhyen aikavälin suunnittelusta, opiskelun rahoittamisesta, perheen perustamisesta tai asunnon hankkimisesta.

Talousosaamista edistäviä internetsivustoja on olemassa paljon ja ne ovat hyvin eritasoisia ja erilaisia. Seuraavassa esitellään esimerkkeinä nuorille kohdistetut sivustot Uudesta Seelannista (Sorted), Isosta-Britanniasta (MoneySense, Money Advice Service) sekä Yhdysvalloista (Jump\$tart).

Näillä sivustoilla on omat osionsa nuorten ohella myös muille käyttäjille. Kaikille edellä mainituille sivustoille on yhteistä aktiivinen ylläpitäjä, ajankohtaisuus ja osassa myös vuorovaikutteisuus. Ylläpitäjät ovat useimmissa tapauksissa järjestöjä, mutta myös pankkien verkkosivustojen yhteydessä on henkilökohtaiseen taloudenhallintaan linkkejä ja osastoja. Esimerkiksi yhdysvaltalainen Jump\$tart on erilaisten talousosaamista edistävien järjestöjen yhteinen panos.

Sivustoilla on laskureita erilaisiin tarkoituksiin sekä käytännön suosituksia ja toimintaohjeita esimerkiksi pankkiasiointiin, asunnon vuokraamiseen, kirjanpitoon ja budjetointiin. Sivustoilla pyritään konkreettisesti saamaan kävijät tarttumaan oman talouden haasteisiin ja vaikuttamaan käyttäytymiseen. Ison-Britannian Money Advice Servicen Money health check ja Yhdysvaltojen Jump\$tart Reality check antavat hyvinkin käytännöllisiä toimintaohjeita. Seuraavassa esimerkkejä sivustoilta Sorted, Money Sense ja Money Advice Service. Reality check antaa muun muassa suosituksia annettujen kulutustietojen pohjalta. Se laskee elämiseen tarvittavan rahamäärän, muuntaa sen tuntipalkaksi ja edelleen ammateiksi. Sorted-sivustolla (kuva 1) on paljon laskureita, käytännön vihjeitä ja toimintaohjeita. Sivuston yhteydessä on Sort me -osiossa kysely tai tarkistusosio, joiden aiheet liittyvät haaveisiin ja tavoitteisiin, tuloihin ja toimeentuloon, lainaamiseen, säästämiseen ja sijoittamiseen, suuriin elämänmuutoksiin ja yllättäviin tilanteisiin sekä eläköitymiseen. Kunkin vastauksen jälkeen saa palautteen. Sivusto on tarkoitettu kaikille, mutta alle 25-vuotiaille nuorille ja opiskelijoille on tarjolla omassa osiossa heille kohdennettua informaatiota. Sivustolla on paljon asiaa, ja se keskittyy selkeästi talouden suunnitteluun, seuraamiseen ja varautumiseen.

Q2 Income and making ends meet

[Hide these questions](#)

You've got some money coming in, but how far does it go?

Choose the category that feels most like you.

- I'm fine. We have enough money to cover what we need and some left over to cover the things we don't
- I'm alright. We can manage fine on what we get but there's not a lot of wiggle room. We're not really saving
- I'm struggling. We can't take it for granted that ends will always meet. It's a little stressful occasionally
- I'm worried. We're really falling behind and, frankly, the situation is only getting worse

Most of us wouldn't mind an extra dollar or two, but in truth are you satisfied with your current income?

- Yes I am
- No I'm not

Being prepared for trouble is part of being sorted. If you lost your job or were too sick to work, what would your situation be?

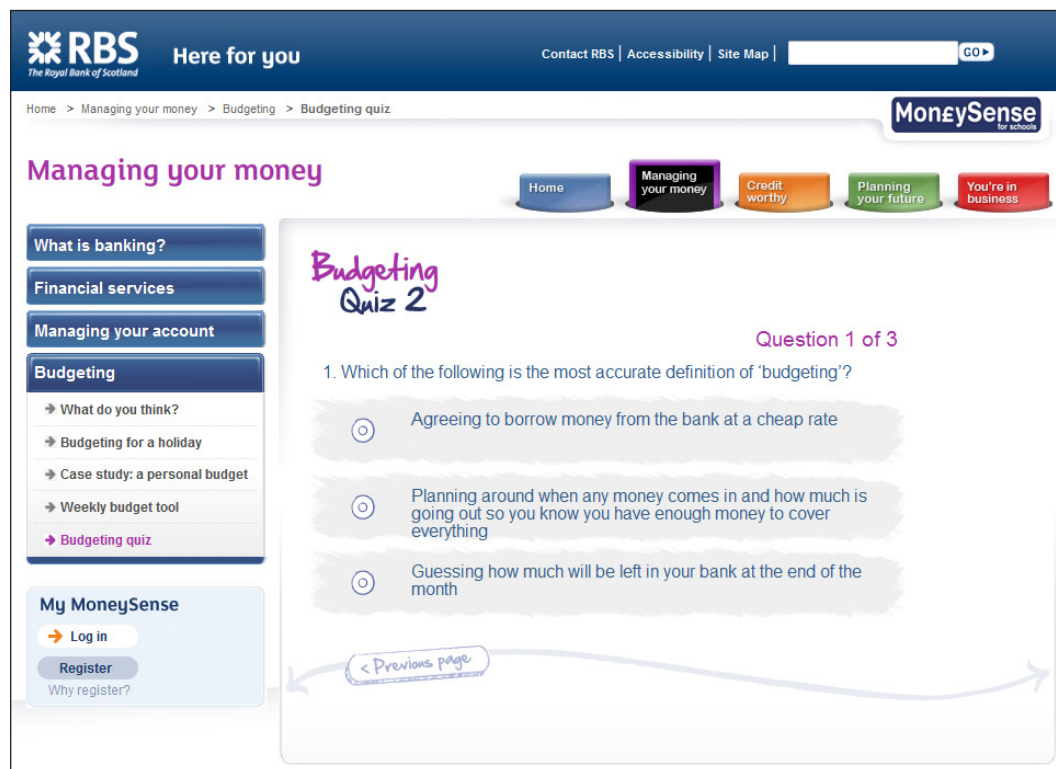
- We'd be OK. We have enough funds set aside to get us through for a few months
- We wouldn't starve, but we'd be maxing out the credit cards
- Not so good. We'd probably have to go cap-in-hand to friends and family
- Don't even mention it, I haven't a clue what we'd do. We'd be in trouble

Q3 Your borrowing

[View these questions](#)

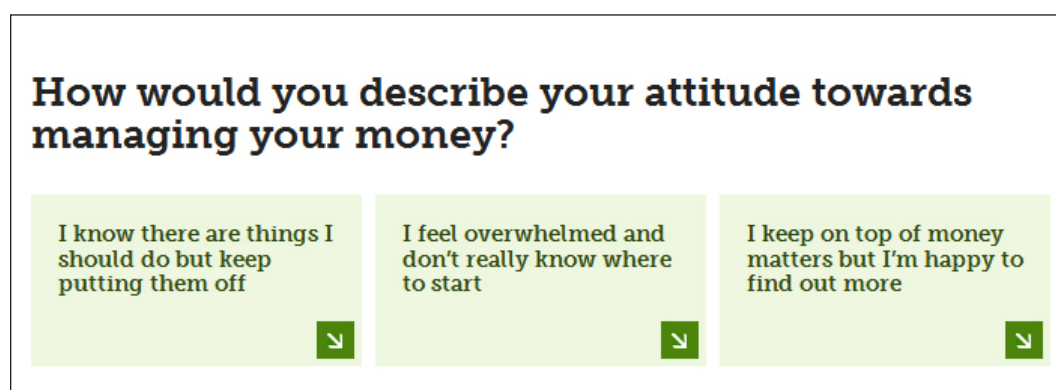
Kuva 1. Esimerkkinä Sorted-sivuston kysymyksiä tuloista ja toimeentulosta.

The Royal Bank of Scotland (RBS) Money Sense -sivujen (kuva 2) yhteydessä on myös lyhyitä, vain muutamia kysymyksiä sisältäviä testejä, joilla voi mitata omia tietoja ja taitoja. Palautteena saa vinkkejä budjetointiin, säästämiseen ja pankkiasiointeihin.

Kuva 2. The Royal Bank of Scotland Money Sense -osion testi budjetoinnista.

Money Advice Servicen sivuilla (kuva 3) on eniten omaan käyttäytymiseen liittyviä ja monelle elämäalueelle liittyviä testejä. Money Advice Service on riippumaton järjestö, jonka asiantuntijat pyrkivät antamaan käyttäjilleen apua rahan käytön suunnittelussa ja järjeistämässä. Sivulla voi tehdä erilaisia testejä ja niiden palautteena saa toimintasuunnitelman, jota hyödyntäen käyttäjä pystyy aloittamaan talousasioiden hoitamisen ja selkeyttämään omat tavoitteensa.

Kuva 3. Money Advice Servicen Money health check.

▼

1. Get your day-to-day money back on track

Why?

You're relying on your borrowing. Taking action now will help you get back on track. But ignoring your problems could make things worse in the future.

How?

- [Use the budget planner](#)
- [Reduce your outgoings](#)
- [Make sure you're claiming what you're entitled to](#)
- [Don't let your debts mount up](#)

▼

2. Get a complete picture of your finances

Why?

Once you've got your day-to-day money back on track, you can start looking at your other money goals.

How?

Finish answering the questions and we'll create a new action plan for you covering all areas of your finances.

Continue
→

Kuva 4. Money Advice Servicen Money health checkin antama palaute.

Money health checkin antama palaute (kuva 4) on jäsennetty selkeästi pääkohtiin ja ilmaistu yksiselitteisesti. Neuvon ohessa on miksi ja miten -osiot, joissa on käytännöllisiä toimintaohjeita.

4.2 Talousosaamista mittaavan testin kehittäminen

Testi perustuu hankkeen aikana kerättyihin aineistoihin ja toteutettuihin tutkimuksiin: talousosaamista koskevaan oppi- ja informaatiomateriaalin kartoitukseen keväällä 2011 (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011), nuorten haastatteluihin syksyllä 2011 (Luukkanen 2012) sekä Kuluttajatutkimuskeskuksessa keväällä 2012 toteutettuun nuorten ja toimijoiden yhteiseen työpajaan, jossa kehiteltiin suuntaviivoja uudentyyppisille tavoille, kanaville ja palveluille viestiä talusasioista. Käytännössä kehittäminen alkoi nuorille internetissä tarjottavan materiaalin kartoittamisella. Millaisia toimijoita on olemassa, mitä he tarjoavat nuorille, millaista tietoa ja tietopaketteja nuorille on tarjolla? Samanaikaisesti on etsitty ulkomaisilta internetsivuilta nuorten taloutta koskevia sivustoja sekä kansainvälisiä tutkimuksia nuorten talousosaamisesta. Suomessa on olemassa useita erilaisia nuorten talousosaamista edistäviä internetsivustoja yritysten, viranomaisten ja kolmannen sektorin ylläpitäminä. Niitä ei käydä läpi tässä, koska niiden kartoitus ja arviointi on tehty TOKATA-hankkeen osahankkeessa 1 (ks. Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Luvussa 2 ja 3 on esitetty kotimaisia ja ulkomaisia tutkimuksia ja teorioita tarkoituksena nostaa esiin tärkeäksi katsottuja teemoja ja aiheita, joiden pohjalle testiä on laadittu. Samalla ne vahvistavat työpajan ja Luukkasen (2012) haastatteleminen nuorten ajatuksia.

Testi perustuu taloudellisen osaamisen määritelmälle, joka on peräisin Atkinson ym. (2006) tutkimuksesta. Määritelmän mukaan taloudellinen osaaminen koostuu lyhyen ja pitkän ajan toiminnoista, joita ovat päivittäisten raha-asioiden hallinta, tulevaisuuden suunnittelu, finanssituotteiden valitseminen ja talousasioiden seuraaminen (ks. Peura-Kapanen & Lehtinen 2011). Edellä mainittuja osa-alueita on käytetty hyväksi testin kysymysten laadinnassa, koska ne kiteyttävät hyvin talousosaamiseen liittyvän toiminnan, teema-alueet ja taloudellisen käyttäytymisen. Taloudellisen osaamisen määritelmä on oivallinen kartta työkalujen suunnittelemisen tukena. Toinen tärkeä tuki on ollut Luukkasen (2012) haastattelemien nuorten ja osa-hankkeen kolme työpajaan osallistuneiden nuorten mielipiteet ja kokemukset. Kuten Ojasalo ym. (2009) toteaa, uutta ei voida kehittää ilman asiakkaita tai kuluttajia osana kehitystyötä.

Työpaja

TOKATA-hankkeen kolmannessa vaiheessa pidettiin nuorille työpaja, jossa oli mukana 16–20-vuotiaita nuoria (19 kpl), hankkeen johtoryhmän ja asiantuntijaryhmän jäseniä. Työpajan ryhmien aiheet olivat oman katon alle, rahat riittämään, oman talouden käännekohdat ja aina voi sattua jotakin. Työpajan alussa nuoret jaettiin ryhmiin, joissa vetäjän kanssa keskusteltiin yleisesti kunkin ryhmän aiheesta. Sen jälkeen nuoret työstivät omaa aihettaan suunnittelemalla sen ympärille heitä kiinnostava tuotteen tai palvelun ja kanavan, jonka kautta se julkaistaisiin. Kaikki keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Työpajassa esiin tulleita nuorten ideoita ja mielipiteitä nuorten talousosaamisesta käydään seuraavassa lyhyesti läpi. Nuorten ideat ja mielipiteet ovat auttaneet testin kysymysten laadinnassa, aihealueiden valinnassa sekä avanneet talousosaamisen sisältöä nuorten näkökulmasta.

Ryhmien aiheet oli valittu nuorten elämään soveltuviksi ja nuoret työstivätkin niitä käytännönläheisellä ja innostuneella otteella. Säästöpankin (2009) tutkimuksessa nuoret halusivat tulla taitaviksi rahankäyttäjiksi, jolloin ei tarvitse luopua mistään muusta säästääkseen. Rahan riittäminen omiin menoihin, suunnitelmallisuus ja harkinta olivat myös työpajaan osallistuneiden mielestä tärkeitä asioita. Työpajassa tuli keskustelujen ohella esiin nuorten kiinnostus heitä lähellä olevista talousasioista. He seurasivat silloin tällöin talousuutisia ja pohtivat niiden merkityksiä omaan tilanteeseensa. Heille ajankohtaisia aiheita olivat kotoa muutto, asunnon hankkiminen ja opiskelujen rahoitus. Nuoret toivoivat saavansa tietoa kulloinkin tärkeässä elinvaiheessa. Sen pitäisi olla ajankohtaista, käytännönläheistä ja sisältää selkeitä toimintaohjeita. Monet olivat käyneet omassa pankissaan täyttäessään 18 vuotta, mutta olivat pettyneitä käyntiinsä, koska heitä koskettavia asioita ei tapaamisessa käsitelty. Nuoret kaipasivat kouluopetuksen tuomaa käytännön hyötyä omien talousasioiden hoitamiseen, kuten miten hoitaa pankkiasioita tai miten säästää ja sijoittaa. Nuorilla oli kiinnostusta talousasioihin, mutta koulussa opetusta oli ollut vähän näihin asioihin.

Työpajan osallistujat tekivät reippaasti ehdotuksia uusista tavoista pysyä ajan tasalla omissa raha-asioissa ja niiden suunnittelussa. Nuoret toivoivat esimerkiksi saavansa kännykkään tietoa omasta rahatilanteestaan, vertailuista muihin samanikäisiin ja asiantuntijoiden laatimiin tavoitteisiin. Tietoa haluttiin oman käyttäytymisen tueksi havainnollisella tavalla. Monet ihmettelivät mobiilisovellusten vähäistä määrää sekä helppokäyttöisten verkkopalvelujen ja reaaliaikaisuuden puuttumista. Työpajaan osallistuneet nuoret eivät olleet kovin innostuneita erilaisista peleistä, verkkokursseista, opetusvideoista tai tietoisuista.

Tiiviit, selkokieliset tietopaketit eri elämäntilanteiden, työelämän kysymysten ja asumisasioiden hoidossa toivotettiin tervetulleiksi. Tämä tuli esille myös Taloudellisen tiedotustoimiston kyselyssä nuorille vuonna 2011 (Lauren 2011) sekä Luukkasen (2012) tutkimuksessa. Nuoret toivoivat viestinnältä selkeyttä ja helppotajuisuutta, jotta ei synnyisi väärinymmärryksiä. Työpajaan osallistuneet nuoret näkivätkin ongelmana sen, että tieto on hajallaan eri paikoissa (ks. myös Peura-Kapanen & Lehtinen 2011; Luukkanen 2012). Heillä ei ole aikaa tai käsitystä, mistä tietoa voisi hakea. Ajan puute tarkoittaa, että päämäärätön tiedon etsiminen vie turhan paljon aikaa. Nuoret eivät pitäneet yrityksistä sinänsä huonoina tiedon tuottajina, silti ns. riippumattoman toimijan tuottama tieto olisi parempaa. Riippumattomia toimijoita olisivat työpajaan osallistuneiden nuorten mielestä Facebook, Sakki ry., erilaiset järjestöt, pankit tai Suomen Pankki, Finanssialan Keskusliitto, Kuluttajavirasto. Facebook ja sen käyttökelpoisuus tiedon välityskanavana mainittiin kaikissa ryhmissä jossain yhteydessä, mutta osa epäili sen kautta saatavaa ja välitettävää tietoa.

Nuorten talousosaamisen vahvistaminen on haastava tehtävä toimijoille, opetukselle ja tutkimukselle. Suuri osa nuorista hoitaa talousasiansa hyvin ja vastuullisesti. Osalle nuoria kaikki talouteen viittaava tuntuu vaikealta, mutta siitä huolimatta he eivät joudu vaikeuksiin (Lauren 2011). Valitettavan usein talousosaamisen tärkeys tulee esiin silloin, kun selvitetään maksuvaikeuksia tai velkoja (Peura-Kapanen ym. 2010). Talousosaamisen vahvistaminen on kuitenkin paljon muuta kuin velkaantumisen ja maksuongelmien välttelyä. Oman talouden hallinta, omien käytäntöjen tunnistaminen ja niiden mukaan toimiminen luovat toimivan sekä turvallisen pohjan omalle elämälle. Suuria haasteita nuorten talousosaamiselle tulee niistä ympäristöistä, joissa nuoret ovat aktiivisia, kuten internet, sosiaalinen media, ja sen myötä uudet maksutavat, laitteet, kuluttaminen, vapaa-aika, työ, opiskelu jne.

Työpajan nuoret toivat esiin erilaisia keinoja ja kanavia uuden palvelun tai tuotteen kehittämistehtävässä. He ehdottivat mobiili- ja verkkosovelluksia, messuja, seminaareja, sosiaalista mediaa, ulkomainontaa ja kampanjoita. Työpajaan osallistuvien mielestä nuorten tietoisuutta ja mielenkiintoa talousasioita kohtaan pitää lisätä, koska se on nuorten oma etu, mutta myös heille tuotteita ja palveluita tarjoavien etu.

Testin laatiminen ja kysymykset

Atkinsonin ja Messyn (2011) mukaan nuorten talousosaamista pitäisi mitata tiedollisena osaamisena, käyttäytymisenä ja asenteina. Testin taustalla on nuorten talouden jokapäiväisten tilanteiden hallinta ja käyttäytyminen taloudellisia päätöksiä tehdessä. Taloudellisen osaamisen määritelmää hyväksikäyttäen voidaan linkittää yhteen taloustietämys, käytännön taloustaidot ja oma taloudellinen käyttäytyminen. Testin tarkoitus on herättää nuori pohtimaan omaa taloudellista käyttäytymistä ja valintoja, soveltaa saamiaan koulutietoja sekä saada vastauksiinsa palautetta. Nuoren vastauksistaan saama palaute pohjautuu aiempiin tutkimuksiin, Tilastokeskuksen keräämiin kulutus-, velka-, ja varallisuustilastoihin, lainsäädäntöön sekä yritysten toimittamiin tietopaketteihin ja sopimusehtoihin.

TOKATA-hankkeen johtoryhmän jäsenet ovat osallistuneet kysymysten arviointiin ja oikeellisuuden tarkistamiseen. Työkalua on testattu 15–20-vuotiailla opiskelijoilla Nuorten Akatemian välityksellä erilaisissa oppilaitoksissa sekä hankkeen työpajassa ja haastatteluihin osallistuneiden nuorten edustamissa oppilaitoksissa. Nuoret ovat vastanneet kuuliaisesti kysymyksiin, mutta kysymysten arviointiin he eivät ole juuri ottaneet

kantaa. Työ testin parissa jatkuu Aalto-yliopiston dynaamisen visualisoinnin opiskelijoiden työstäessä konseptia kevään 2013 aikana, jolloin myös palauteosio on testissä mukana kokonaisuudessaan.

Testin kysymykset jaoteltiin aluksi kolmeen osioon talousosaamisen määritelmästä poiketen. Kysymykset laadittiin osioihin taloudellinen tietämys, taidot ja kyvyt sekä taloudellinen vastuu. Testissä on kysymyksiä nuorten tiedoista pankkiasioinnista, vakuutuksista, asenteista kuluttamiseen, rahan käyttöön, opiskelujen rahoittamiseen ja omaan käyttäytymiseen taloudellisia päätöksiä tehdessä. Monissa kansainvälisissä testeissä tai kyselyissä on asunnon hankintaan ja asumistyyppin valintaan liittyviä kysymyksiä. Tässä testissä asumiseen liittyviä kysymyksiä ei ole, koska kysely on tarkoitettu 15–20-vuotiaille, jotka pääsääntöisesti asuvat vielä vanhempiensa kanssa tai vuokralla. Nuorten ikä vaikuttaa myös muihin testin aihealueisiin. Nuorten taloudellinen käyttäytyminen poikkeaa ennen täysi-ikäisyyttä siitä, mitä se on sen jälkeen. Täysi-ikäinen voi tehdä itsenäisesti taloudellisia sopimuksia ja päätöksiä.

Testin kysymysten ei pitäisi olla vaikeita peruskoululaiselle tai peruskoulun käyneelle ja niitä on vähän. Testauksen alussa kysymyksiä oli 52 kappaletta, valmiissa testissä 33. Osaan kysymyksiä on ehdottomasti oikeat vastaukset ja ne mittavat siten tietämistä. Pääsääntöisesti testin kysymykset eivät testaa koulussa tai muualla opitun tasoa, vaan ennen kaikkea sitä, miten nuori soveltaa oppimaansa omien talousasioittensa hoitamisessa (vrt. Atkinson & Messey 2011). Kysymyksillä ja vastausvaihtoehdoilla pyritään saamaan esiin nuoren subjektiivisia näkemyksiä ja käyttäytymistä. Mukaan on yritetty ottaa kysymyksiä, joita nuoren arkielämässä tulee vastaan. Testissä on muutamia kysymyksiä tavallisimmista vakuutuksista, opintojen rahoituksesta, verokortista ja säästämisestä tietyille tilille. Edellä mainitut kysymykset testaavat taloustietämystä ja niitä on vähemmän kuin omaan käyttäytymiseen liittyviä kysymyksiä. Tämä sen vuoksi, että talousosaaminen on tietämyksen lisäksi taloustaitojen käyttämistä kulloinkin eteen tulevassa tilanteessa.

Testin on tarkoitus olla sähköisessä muodossa, koska se on nuorille luonteva tapa vastata ja vastausten palautteen saa samanaikaisesti. Kysymykset valittiin ensimmäisestä testausversiosta sen mukaan, minkälainen hajonta kysymyksissä oli. Ensimmäisessä testauksessa oli joitain asioita kysytty kahdella eri tavalla, ja mukaan on valittu ne, joissa vastaukset vaihtelivat. Kysymysten aiheet ovat lähtöisin tutkimuksissa esiin tulleista asioista ja ongelmakohtista, joita esiteltiin aiemmissa luvuissa. Vastauksiin liittyvällä palautteella on tarkoitus konkretisoida kyseessä olevaa asiaa, lisätä tietoa ja myös kiinnostusta.

Seuraavassa on ryhmitelty talousosaamisen määritelmän mukaisesti kysymyksiä ja esimerkkejä vastaukseen liittyvästä palautteesta. Palaute esitetään tässä lyhyesti asiasanoina, esimerkkeinä tai linkkeinä. Internetistä löytyy paljon erilaista materiaalia, mutta tässä on käytetty sellaista materiaalia, jota voitaisiin hyödyntää esimerkiksi opetuksessa.

Finanssitilanteiden valintaan ja talousasioiden seuraamiseen liittyviä kysymyksiä:

Olet muuttamassa vuokralle opiskelija-asuntoon. Tarvitsetko kotivakuutusta?

- kyllä, haluan vakuuttaa omat tavarani
- en tarvitse, koska oletan, että vanhempieni kotivakuutus kattaa myös minun asuntoini tavarat
- en katso sitä tarpeelliseksi
- en osaa sanoa

Mitä näistä tapauksista nuoren kotivakuutus ei yleensä korvaa?

- unohdan kannettavan tietokoneeni linja-autoon kotimatalla
- varas nappaa tungoksessa reppuni, jossa kannettava tietokone on
- kompastun kotonani johtoon, kannettava tietokoneeni putoaa pöydältä ja särkyä
- en osaa sanoa

Liikennevakuutus korvaa esimerkiksi kolaritilanteessa kaikille ihmisille aiheutuvat vammat sekä syyttömän osapuolen ajoneuvon korjaamisen. Liikennevakuutus on...

- pakollinen kaikille ajoneuvoille
- vapaaehtoinen kaikille ajoneuvoille
- vapaaehtoinen kaksipyöräisille moottoriajoneuvoille
- en osaa sanoa

PALAUTE: Yleistä kotivakuutuksen ehdoista, nuorten kotivakuutukset, linkit suomalaisten vakuutusyhtiöiden sivuille ja Vakuutus- ja rahoitusneuvonnan (FINE) sivulle, Liikennevakuutuskeskuksen (LVK) sivuille, vakuutuksien vertailu, Nuorisoasuntoliitto.

Tarvitset verokorttia

- kaikkia palkkatuloja varten
- palkkatuloja ja opintorahaa varten
- vain opintorahaa varten
- en osaa sanoa

PALAUTE: palkkatulojen ja opintorahan verotus, linkit verohallinnon ja Kansaneläkelaitoksen (KELA) sivuille

Opintoraha

- korvaa lapsilisän 17 vuotta täyttäneelle
- on avustus opiskeluun koko opiskeluajalle
- on tuki vain opiskelukuukausille
- maksetaan takaisin opintojen päätyttyä
- en osaa sanoa

Opintoraha on

- verollista tuloa, jos opintoraha yli 170 e/kk
- erollista tuloa, jos minulla on samaan aikaan myös palkkatuloja
- opiskelijalle aina verotonta tuloa
- en osaa sanoa

Opintolaina

- maksetaan takaisin opintojen päätyttyä
- ei makseta takaisin, on valtion tuki opiskeluajalle
- ei makseta takaisin, koska lainalla on valtion takaus
- en osaa sanoa

PALAUTE: palkkatulojen ja opintorahan verotus, linkit verohallinnon ja Kansaeläkelaitoksen (KELA) sivuille.

Ryhdyt säästämään ulkomaan matkaa varten. Aiot säästää vuoden verran, jonka jälkeen nostat rahat tililtä. Kukkaro ja käyttötili ovat poissa laskuista, koska raha menee helposti kulutukseen. Sen vuoksi säästät kuukausittain

- erikseen avatulle säästötilille
- kuukausittain määräaikaistalletustilille
- asia on ajankohtainen vasta noin vuoden kuluttua
- en osaa sanoa

PALAUTE: määräaikais- ja säästötilin erot, linkit suomalaisten pankkien sivuille, linkit myös Finanssivalvonnan ja Vakuutus- ja rahoitusneuvonnan sivuille.

Päivittäistalouden hallintaan liittyviä kysymyksiä:

Riittävätkö rahasi laskujen maksuun joka kuukausi?

- aina
- yleensä
- joskus eivät riitä
- eivät riitä koskaan

Tiedätkö, miten paljon tililläsi on rahaa?

- aina
- yleensä
- en tiedä, huomaan vasta maksaessani, kun pankkikortilla ei ole katetta
- en tiedä koskaan

Tiedätkö, miten paljon sinulla on kaiken kaikkiaan velkaa?

- minulla ei ole velkaa
- en tiedä, onko minulla velkaa
- olen täysin selvillä veloista ja velkojista
- tiedän suurin piirtein velkojen määrän

Miten helppoa sinusta on erilaisten luottovaihtoehtojen ja niistä aiheutuvien kulujen vertailu?

- helppoa!
- ei helppoa eikä vaikeaa, mutta en tee vertailuja
- vaikeaa, enkä sen vuoksi tee vertailuja
- en tiedä, koska en ole koskaan vertaillut niitä
- en osaa sanoa

PALAUTE: Harkinta ja realistisuus lainan ottamisessa, varautuminen yllättäviin tilanteisiin, linkit suomalaisten pankkien verkkosivuille, Martat.fi-sivulle, Nuorisoasuntoliitto ry:n sivulle, neuvoja budjetin tekoon ja rahan kulutuksen seuraamiseen, lainan ottaminen, velkojen hallinta, linkit pankkien sivuille lainalaskureihin, talous- ja velkaneuvonnan palvelut, Takuu-Säätiö, Finanssialan Keskusliiton ja Tilastokeskuksen tutkimuksista viitettietoja.

Osaatko laskea ilman laskinta tuotteen lopullisen hinnan alennuksen jälkeen? Ulkoilutakki maksaa 125 € ja sen alennus on 20 %. Mikä on takin lopullinen hinta?

96,75 €

100 €

103 €

en osaa sanoa

Ostoskorissasi on tuotteita, joiden hinnat ovat 9,90 €, 14,20 € ja 5,90 €. Mikä on ostosten yhteenlaskettu hinta? Laske päässälaskuna!

29,80 €

28,90 €

30 €

en osaa sanoa

PALAUTE: kannustaminen pääsylaskuun, helpottaa muun muassa oman rahan käytön seuraamista ja ostosten tekemistä.

Päivittäistalouden hallintaan ja tulevaisuuden suunnitteluun liittyviä kysymyksiä:

Säilytätkö kuitit, tiliotteet, veroilmoitukset yms. tallessa?

säännöllisesti

satunnaisesti

en koskaan

Seuraatko pankin tiliotteita?

säännöllisesti

satunnaisesti

en koskaan

PALAUTE: Tiliotteen ja kuittien säilyttämisen merkitys, linkit pankkien verkkosivuille, joilla on sähköisiä sovelluksia taloudenhallintaan.

Oletko luottavainen sen suhteen, että tekemäsi taloudelliset suunnitelmat toteutuvat?

aina

yleensä

joskus

en koskaan

Olet vaihtamassa matkapuhelinta, joten

- ostat uuden, hinnalla ja operaattorilla ei ole merkitystä
- ostat uuden ja tarkistat samalla liittymän ominaisuudet
- olet säästänyt uutta, tiettyä puhelinta varten ja seuraat tarjouksia
- et osaa sanoa

Henkilökohtaiseen budjettiin merkitään

- vain kiinteät menot kuten vuokra, vakuutukset
- kaikki omat tulot ja menot
- arvio kaikista menoista
- en osaa sanoa

Omien menojen ja tulojen kirjaaminen

- osoittaa oman taloudellisen liikkumavaran
- on pohjana veroilmoituksen täytössä
- osoittaa, miten paljon tarvitsen lainaa
- en osaa sanoa

Pystytkö pitämään omat tulot ja menot tasapainossa?

- kyllä, se on helppoa
- kyllä, mutta pitää olla tarkka omassa rahankäytössä
- et oikeastaan, mutta silloin tällöin innostut tarkkailemaan tulojasi ja menojesi
- et koskaan

Seuraatko rahankulutustasi kuukausittain?

- aina
- säännöllisesti
- satunnaisesti
- et koskaan

Miten helppoa sinun mielestäsi on tulevien hankintojen suunnitteleminen?

- helppoa, ja sinulla on tarkat suunnitelmat
- helppoa, mutta suunnittelet vain isompia hankintoja
- ei helppoa eikä vaikeaa, suunnittelet joskus, mutta et toimi niiden mukaan
- et suunnittele koskaan

PALAUTE: Talouden hallinnan merkitys ja hyödyt, esimerkkejä budjetin tekemisestä, linkkejä sivustoille Martat.fi, Kuluttajaliitto ry. Nuorisoasuntoliitto ry, pankkien verkkosivut, Finanssialan Keskusliiton ja Tilastokeskuksen tutkimuksista viitettietoja.

Ymmärrät erilaisia ohjeita ja sopimustekstejä kuten opintotukihakemus, pankkikortti-sopimus, luottokorttisopimus, vuokrasopimus jne.

- ei ole lainkaan vaikeuksia
- joskus jotkut käsitteet tuottavat vaikeuksia
- tarvitset muiden apua aina niiden tulkitsemisessä
- et osaa sanoa

PALAUTE: Linkkejä sivustoille Martat.fi, Kuluttajaliitto ry., pankkien verkkosivut, Finanssivalvonta ja Vakuutus- ja rahoitusneuvonta.

Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa enkä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
Olen enemmän säästäväinen kuin tuhlailevainen.					
Talousasioiden seuraaminen ei auta omien raha-asioiden hoitamisessa.					
Olen impulsiivinen kuluttaja, toimin tilanteen mukaan.					
Olen enemmän tuhlailevainen kuin säästäväinen.					
Omien raha-asioiden hoitaminen on mukavaa.					
Lainan ottaminen yllättävän menon paikkaamiseksi on järkevää.					
Elän täysillä tässä päivässä, huomina hoituu itsestään.					
Talousasioiden tietämykseni on hyvä.					
On järkevämpää käyttää rahaa kulutukseen nyt kuin säästää epävarmaa tulevaisuutta varten.					
Tiedän aina paljonko tiillääni on rahaa.					
Kulutan aina vain sen verran kuin minulla on varaa.					

Saat 100 € rahaa tilille, mitä teet?

- käytät sen heti erilaisiin ostoksiin
- käytät sen mukaan kuin on menoja
- säästät, koska se on yllättävä tulo, sille on käyttöä myöhemmin
- ei mitään merkitystä, pieni rahasumma

Saat 1 000 euroa rahaa lahjaksi, mitä teet?

- käytät sen heti erilaisiin ostoksiin
- käytät sen mukaan kuin on menoja
- säästät, koska se on yllättävä tulo, sille on käyttöä myöhemmin
- kerrankin on mahdollisuus hemmotella itseä!

Säästät rahaa kuukausittain yllättävien menojen varalle

- säännöllisesti
- melko usein
- harvoin
- et koskaan

Kaverit kutsuvat kanssaan juhlistamaan viikonloppua. Sinulla ei ole ylimääräistä rahaa, mutta

- menet mukaan ja vippaat kavereilta
- tarkistat budjettisi ja käytät sen verran kuin on varaa
- et lähde vaan jäät kotiin
- et osaa sanoa

PALAUTE: Rahan kulutuksen seuraaminen, kirjanpito, säästämisen vaihtoehdot, säästämiseen kannustaminen, tavoitteiden asettaminen ja niihin pääseminen, Finanssialan Keskusliiton ja Tilastokeskuksen tutkimuksista viitettietoja.

Päivittäistalouden hallintaan ja talousasioiden seuraamiseen liittyviä kysymyksiä:

Sinulla ei ole käyttötulilla lainkaan rahaa ja seuraavaan palkan, opintorahan tms. maksuun on aikaa viikko. Silloin

- x lainaat vanhemmilta tai tutuilta pitkällä maksuajalla jonkin summan
- x lainaat vanhemmilta tai tutuilta rahaa vain välttämättömiin menoihin, ja sovitte tarkan takaisinmaksuajan
- x ylität tilisi
- x sinnittelet viikon ilman rahaa

Edellisessä kuussa oli enemmän menoja kuin mitä olit varautunut. Seuraavan palkan, opintorahan tms. maksuun on aikaa kaksi viikkoa. Laskuja (vuokra, kännykkälasku ja sähkölasku) on erääntynyt maksettavaksi ja ruokaankin menee rahaa. Rahat riittäisivät vuokraan, mutta ei sen jälkeen mihinkään muuhun. Mitä teet?

- x maksat vain vuokran ja vippaat käyttörahaa
- x maksat vain kännykkälaskun ja käytät loput rahat elämiseen
- x maksat sähkölaskun ja kännykkälaskun ja käytät loput rahat elämiseen
- x et maksa erääntyneistä laskuista mitään nyt, vaan vasta sitten kun tilillä on enemmän rahaa

PALAUTE: Rahan kulutuksen seuraaminen, kirjanpito, sopimusten tekeminen, tilin ylitys ja sen seuraus, vuokran maksamaltajättämisen seuraus, linkkejä pankkien verkkosivuille, Nuorisoasunto-liitto ry., asumisen kustannukset, pikavipit toimeentulotuki, kulutusluotot.

Taustatietoina kysytään sukupuolta ja ikää, jotta myöhemmin kerättyä aineistoa voidaan tarkastella syvällisemmin. Siitä on hyötyä erityisesti nuorten talousosaamisen parissa toimiville sekä testin jatkokehitykselle.

Sukupuolesi

- x mies
- x nainen

Kuinka vanha olet? Kirjoita esim. 17 _____

Testissä näytetään kysymyksissä eteneminen vastaajalle, mutta kysymysten järjestys on erilainen kuin tässä on esitetty. Vastausten palautteessa vastaaja saa lisätietoja ja viitetietoja, joita esitetään heille visuaalisesti. Vastaaja saa lopuksi yhteenvedon vastauksistaan myös graafisessa muodossa. Sen pitäisi lisätä nuoren kiinnostusta omaan talousosaamiseen ja tekemään nuoren omasta mielestä tarpeellisia muutoksia tai korjauksia omassa taloudenpidossa. Testin pitäisi sijaita sellaisella sivustolla, jossa nuoret asioivat usein ja joka sisältää nuorille koottua ajankohtaista tietoa.

Visuaalisen suunnittelun avulla testiin saadaan ulkoasuun selkeyttä sekä käyttäjän kokemaa miellyttävyyttä, joita nuoret toivovat. Ulkoasun selkeydellä, sommittelulla, typografialla ja värivalinnoilla vastaaja saadaan hahmottamaan sivulla olevat elementit ja havaitsemaan nopeasti esimerkiksi navigointipainikkeet. (Näsänen 2007.) Visuaalisen ilmeen lisääminen testiin luo siitä käyttäjälle omakohtaisemman ja lisää toivottavasti kiinnostusta.

5 YHTEENVETO

Taloulosaaminen ja itsenäisyys taloudenpidossa ovat nuorille selkeitä aikuisuuteen kasvamisen merkkejä. Nuorissa on otettava huomioon heidän elinvaiheensa ja orastavan aikuisuuden kehitysteorian tuomat haasteet. Nuoret eivät toimi rationaalisesti ja täydellisen tietoisina markkinoilla. Käyttäytymisen taloustieteen avulla pystytään paremmin ymmärtämään nuorten taloudellista toimintaa ja heidän tekemiään ratkaisuja, missä toimintaympäristön vaikutus päätöksentekoon sekä yksilöiden inhimilliset toiveet ja motivaatio otetaan huomioon. On tärkeää, että taloudellisen osaamisen arvioinnissa kiinnitetään huomiota taloudellisen tietämyksen ja päätöksenteon lisäksi osallistumiseen talouden instituutioihin.

Suomessa on tehty toistaiseksi vähän tutkimusta ja kartoituksia nuorten talousosaamisesta ja sen tasosta verrattuna muihin maihin. Taloulosaamisen edistämisen suurin haaste on ehkä se, että ensimmäisiä kertoja kohteena on sukupolvi, joka on käyttänyt tietokonetta ja internetiä lapsuudesta lähtien. Nuorten teknologiataidot ovatkin erinomaiset. Talousasioiden kiinnostavuus nuoren elämässä tulee ajankohtaiseksi usein silloin, kun tilanne tai asia on ajankohtainen. Nuoret seuraavat talousasioita yleisesti ja ne ovat heistä kiinnostavia, mutta omia raha-asioitaan he seuraavat vähemmän. Koulu ja vanhemmat ovat monien muiden tietoa välittävien kanavien rinnalla tärkeitä tietojen ja taitojen välittäjiä. Myös siinä, mistä luotettavaa ja ajankohtaista tietoa on saatavilla. Nuoret toivovat kouluun jaettavan tiedon lisäksi opastusta siitä, miten omia asioita voisi hyvin hoitaa. Sitä kouluopetuksessa eri oppiaineissa tehdäänkin, mutta nuorille se ei ole avautunut. Taloulosaamiseen liittyy monia oppiaineita, koska on osattava yhdistää erilaisia tietoja ja taitoja. Nuoret eivät saa kokonaiskäsitystä myöskään siitä, millaista taloulosaamiseen liittyvää tietoa on olemassa, koska sekin on hajanaista ja eri toimijoiden tuottamaa.

Tämä työseloste on kuvaus nuorten taloulosaamista mittaavan testin kehittamisestä. Testin pohjana on ollut Atkinsonin ym. (2006) määritelmä taloudellisesta osaamisesta, jota hyväksikäyttäen on voitu yhdistää taloustietämys, käytännön taloustaidot ja oma taloudellinen käyttäytyminen. TOKATA-hankkeessa tehdyt tutkimukset ja kartoitukset sekä nuorten työpaja ovat olleet hyödyllisiä ja selkeyttäneet luonnoksen tekemistä. Kansainvälisistä tutkimuksista ja verkkosivustoista on saatu vahvistusta niille asioille ja tavoille, joita kysymysten avulla pyritään tavoittamaan. Nuorille hankkeen puitteissa pidetyn työpajan tulokset ovat myös vaikuttaneet kehitettävän testin sisältöön ja muotoon. Kysymysten ohella on laadittu vastaajalle palautetta, jossa annetaan lisätietoa, linkkejä ja erilaisia laskureita ja budjettipohjia. Testillä pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmaa ja tilanteita, ja sen vuoksi laadituissa kysymyksissä on pyritty mahdollisimman paljon kytkemään nuorten arki taloudelliseen tietämykseen, taitoihin ja heidän käyttäytymiseensä.

Työkalun luonnosta on suunniteltu alkuvaiheessa 15–20-vuotaille nuorille, jotka ovat hyvin erilaisissa elämäntilanteissa. Se vaikuttaa kysymysten sisältöihin ja jatkossa olisi mietittävä vanhemmille ikäryhmille (yli 20-vuotiaille) suunnattua testiä tai kyselyä, jossa he voisivat testata itseään ja saada lisätietoa askarruttavissa asioissa. Eri-ikäisille tarvitaan erilaisia tietopaketteja. Testiä pitää kehittää, koska sen on oltava jatkuvasti ajankohtainen. Kaikkein tärkein asia niin testin, ylipäätään työkalujen kehittämisen ja taloulosaamisen edistämisen kannalta on, miten saada nuoret ja nuoret aikuiset kiinnostumaan talousasioista. Nuorilla on taloudellisia sitoumuksia varsin nuorina (säästöjä, luottoja), joten taloulosaamiselle on tarvetta. Keskeinen kysymys on, miten saada heidät kiinnostumaan ajoissa, eikä vain tarttumaan asioihin ongelmatilanteissa. Omien talousasioiden hoitaminen hyvin on lyhyellä ja pitkällä aikavälillä kannattava ratkaisu; siten voi varautua ja sopeutua talouden epävakauteen ja hallita omaa elämäänsä.

LÄHTEET

- Arnett, J.J. 2000, "Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties", *American Psychologist*, vol. 55, no. 5, pp. 469–480.
- Atkinson, A., McKay, S., Kempson, H.E. & Collard, S. 2006, Levels of financial capability in the UK: Results of a baseline survey, FSA. *Consumer Research* 47, FSA. Saatavana [www-muodossa: URL: http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr47.pdf](http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr47.pdf). Luettu 26.8.2012.
- Atkinson, A. & Messy, F. 2011, *Assessing Financial Literacy in 12 Countries: An OECD Pilot Exercise*, OECD Financial Affairs Division. Paris, saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.financialliteracyfocus.org/files/FLatDocs/OECD%20paper.pdf>](http://www.financialliteracyfocus.org/files/FLatDocs/OECD%20paper.pdf). Luettu 12.9.2012.
- Autio, M. 2006, *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja*, Helsinki: SKS.
- Autio, M., Wilska, T.A., Kaartinen, R. & Lähteenmaa, J. 2009, "The use of small instant loans among young adults – a gateway to a consumer insolvency?", *International Journal of Consumer Studies*, vol. 33, no. 4, pp. 107–115.
- Beal, D.J. & Delpachitra, S.B. 2003, "Financial Literacy among Australian University Students", *Economic Papers* 22, vol. 22, no. 1, pp. 65–78.
- Bernheim, B.D., Garrett, D.M. & Maki, D.M. 2001, "Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates", *Journal of Public Economics*, vol. 80, pp. 435–465.
- Bowen, K. 2002, "Financial Knowledge Of Teens And Their Parents", *Financial Counseling and Planning*, vol. 13, no. 2, pp. 93–102.
- Chan, S.F., Chau, A.W. & Chan, K.Y. 2012, "Financial Knowledge and Attitudes: Impacts on College Students' Financial Well-Being", *College Student Journal*, vol. 46, no. 1, pp. 114–132.
- Choi, L., Reid, C., Staten, M. & Todd, R. 2009, *Improving Evaluation and Metrics in Youth Financial Education*, Conference Proceedings, saatavana [www-muodossa: http://www.frbsf.org/publications/community/wpapers/2011/improving-evaluation-and-metrics-in-youth-financial-education.pdf](http://www.frbsf.org/publications/community/wpapers/2011/improving-evaluation-and-metrics-in-youth-financial-education.pdf). Luettu 12.9.2012.
- Coben, D., Dawes, M. & Lee, N. 2005, *Financial literacy education and Skills for Life. Research Report (June)*, National Research and Development Centre for adult literacy and numeracy.
- Cole, S. & Shastry, G.K. 2010, *Is High School the Right Time to Teach Savings Behavior? The Effect of Financial Education and Mathematics Courses on Savings*, Harvard Business School and Wellesley College, saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.wellesley.edu/Economics/gshastry/cole-shastry-math.pdf>](http://www.wellesley.edu/Economics/gshastry/cole-shastry-math.pdf). Luettu 12.9.2012.
- Collins, J.M. 2012, *Financial Advice: A Substitute for Financial Literacy?*, University of Wisconsin – Madison – Center for Financial Security.
- de Bondt, W., Forbes, W., Hamalainen, P. & Muradoglu, Y.G. 2010, "What can behavioural finance teach us about finance?", *Qualitative Research in Financial Markets*, vol. 2, no. 1, pp. 29–36.
- de Meza, D., Irlenbusch, B. & Reyniers, D. 2008, *Financial Capability: A Behavioural Economics Perspective*, Financial Service Authority FSA. *Consumer Research* 69. London, saatavana [www-muodossa: http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr69.pdf](http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr69.pdf). Luettu 12.9.2012.
- Dixon, M. 2006, *Rethinking Financial Capability: Lessons from economic psychology and behavioural finance*, The Institute for Public Policy Research. Report for Norwich Union, saatavana [www-muodossa: http://www.ippr.org/images/media/files/publication/2011/05/financial_capabilities_1515.pdf](http://www.ippr.org/images/media/files/publication/2011/05/financial_capabilities_1515.pdf). Luettu 26.8.2011.

- DOLCETA 2012, Tausta ja tavoitteet, Saatavana www-muodossa: <URL: <http://www.dolceta.eu/suomi/Mod7/spip.php?article1>>. Luettu 26.8.2011.
- Financial Services Authority (FSA) 2008, Helping you make the most of your money: a joint action plan for financial capability, Financial Services Authority, saatavana www-muodossa: <URL: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/fincap_jointactionplan070708.pdf>. Luettu 26.8.2011.
- Finanssialan Keskusliitto FK 2012, Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat. Kevät 2012, Finanssialan Keskusliitto, saatavana www-muodossa: http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Saastaminen_luotonkaytto_ja_maksutavat_2012.pdf. Luettu 12.9.2012.
- Finanssialan Keskusliitto FK 2009, Nuorten rahankäyttötutkimus. Kevät 2009, Finanssialan Keskusliitto, saatavana www-muodossa: http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Nuorten_rahankayttotutkimus_2009.pdf. Luettu 26.8.2011.
- Flouri, E. 2000, "The role of parental involvement on adolescents' money management", *Children's social and economics education*, vol. 4, no. 2, pp. 75–82.
- Friedline, T.L., Elliott, W. & Nam, I. 2011, "Predicting Savings from Adolescence to Young Adulthood: A Propensity Score Approach", *Journal of the Society for Social Work and Research*, vol. 2, no. 1, pp. 1–22.
- Heckman, S., J. & Grable, J., E. T. 2011, "Testing the role of parental debt attitudes, student income, dependency status, and financial knowledge have in shaping financial self-efficacy among college students", *College Student Journal*, vol. 45, no. 1, pp. 51–64.
- Hilgert, M. A., Hogarth, J. M. & Beverly, S.G., 2003, "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior", *Federal Reserve Bulletin* 89 (7), 301–322.
- HYOL ry. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto, 2012, Taloustietokilpailu 2013. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry., saatavana www-muodossa: <http://www.hyol.fi/kilpailut/taloustietokilpailu.html>. Luettu 30.11.2012.
- Johnson, E. & Sherraden, M.S. 2007, "From financial literacy to financial capability among the youth", *Journal of Sociology & Social Welfare*, vol. 34, no. 3, pp. 119–145.
- Jorgensen, B.L. & Savla, J. 2010, "Financial Literacy of Young Adults: The importance of Parental Socialization", *Family Relations*, vol. 59, no. Oct., pp. 465–478.
- Kaartinen, R. & Lähteenmaa, J. 2006, Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja?, KTM Rahoitetut tutkimukset 10/2006, Helsinki.
- Kidwell, B., Brinberg, D. & Turrisi, R. 2003, "Determinants of Money Management Behavior", *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 33, no. 6, pp. 1244–1260.
- Koljonen, V. 2002, "Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt", in Pakko riittää: näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen, eds. M. Autio, I. Eresmaa, V. Heinonen, V. Koljonen, P. Paju & T. Wilska, Nuoristutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 24, Helsinki, pp. 12–118.
- Lauren, K. (ed) 2011, Tykkää taloudesta. Linkki nuorten taloudelliseen osaamiseen, Nuorisofoorumi 2011, Taloudellinen tiedotustoimisto TAT, Helsinki.
- Lusardi, A., Mitchell, O.S. & Curto, V. 2010, "Financial literacy among the young", *Journal of Consumer Affairs*, vol. 44, no. 2, pp. 358–380.
- Luukkanen, L. 2012, Taloudellisen osaamisen edistäminen – vastuuroolit, kanavat ja tavat nuoren kuluttajan näkökulmasta, Pro gradu -tutkielma, edn, Jyväskylän yliopiston kauppa- ja kauppatieteiden tiedekunta, Jyväskylä.
- Lyons, A.C. 2010, Risky Credit Card Behavior of College Students. In *Handbook of Consumer Finance Research*. Ed. J.J Xiao. Springer. New York. pp. 185–207.

- Lyons, A.C., Chang, Y. & Scherpf, E.M. 2006, "Translating Financial Education into Behavior Change for Low-Income Populations", *Financial Counseling and Planning*, vol. 17, no. 2, pp. 27–45.
- Mandell, L. 2010, Financial literacy of high school students, in *Handbook of Consumer Finance Research*, Ed. J.J Xiao, Springer. New York, pp. 163–183.
- Mandell, L. & Klein, L. 2009, "The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior", *Journal of Financial Counseling and Planning*, vol. 20, no. 1, pp. 15–24.
- Nordea 2010, Nuoret aikuiset asuvat vanhempiensa luona ilmaiseksi, Nordea, saatavana muodossa:<http://newsroom.nordea.com/fi/2010/09/30/nuoret-aikuiset-asuvat-vanhempiensa-luona-ilmaiseksi/>. Luettu 26.8.2011.
- Näsänen, R. 2007, Visuaalisen käytettävyyden opas 2007, Työterveyslaitos – Aivot ja työtutkimuskeskus, Helsinki, saatavana pdf-muodossa: http://www.ttl.fi/fi/ergonomia/kognitiivinen_ergonomia/visuaalinen_kaytettavyys/Documents/Visuaalisen_kaytettavyuden_opas_2007.pdf. Luettu 30.11.2012.
- Oinonen, E. 2001, "Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä", in *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja*, ed. T. Kuure, Julkaisuja 16 edn, Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. STAKES, Helsinki, pp. 109–125.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009, *Kehittämistyön menetelmät. Uudella osaamista liiketoimintaan*, 1st edn, WSOY PRO Oy. Helsinki.
- Peura-Kapanen, L. 2012, *Nuorten talousosaamisen edistäminen – opas toimijoille*, Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.
- Peura-Kapanen, L. 2005, *Kuluttajien rahatalouden hallinta*, Kauppa- ja teollisuusministeriö. Rahoitetut tutkimukset 1/2005 Markkinaosasto, Helsinki.
- Peura-Kapanen, L. & Lehtinen, A. 2011, *Nuorten taloudellinen osaaminen – määrittelyä, toimijoita, materiaaleja*, Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 2/2011, Helsinki.
- Peura-Kapanen, L., Raijas, A. & Lehtinen, A. 2010, *Velkatunneli. Takuu-Säätiön asiakkaiden selviytymiskokemuksia*, Julkaisuja 3 edn, Kuluttajatutkimuskeskus ja Takuu-Säätiö, Helsinki.
- Rantala, K. 2012, *Vippikierteen muotokuva, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 24/2012*. Helsinki, saatavana [www-muodossa: http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Verkko24_Rantala_2012.pdf&SSURIsconte](http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Verkko24_Rantala_2012.pdf&SSURIsconte). Luettu 12.9.2012.
- Saarinen, H. 2001, *Nuoruus ja hulluus, vanhuus ja viisaus? Tutkimus nuorten kulutuskäyttäytymisestä ja velkaantumisesta*, Stakesin raportteja 261. Stakes. Helsinki.
- Schinckus, C. 2011, "Archeology of Behavioral finance", *The IUP Journal of Behavioral Finance*, vol. 8, no. 2, pp. 7–22.
- Sherraden, M.S. 2010, "Financial Capability: What is It, and How Can It Be Created?", *Center for Social Development. Working papers No.10–17*. Washington University.
- Shim, S., Barber, B.L., Card, N.A., Xiao, J., J. & Serido, J. 2010, "Financial Socialization of First-year College Students: The Roles of Parents, Work, and Education", *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 39, no. 12, pp. 1457–1470.
- Säästöpankki 2009, *Nuoret ja rahanhallinta, Säästöpankin tutkimustuloksia*, Saatavana [www-muodossa:https://www.saastopankki.fi/c/document_library/get_file?uuid=c71b185b-eb97-4975-b750-148c630dc53b&groupId=4681](https://www.saastopankki.fi/c/document_library/get_file?uuid=c71b185b-eb97-4975-b750-148c630dc53b&groupId=4681). Luettu 26.8.2011.

- Tennyson, S. & Nguyen, C. 2001, "State Curriculum Mandates and Student Knowledge of Personal Finance", *The Journal of Consumer Affairs*, vol. 35, no. 25, pp. 241–262.
- Thaler, R. 1999, "Mental accounting matters", *Journal of Behavioral Decision Making*, vol. 12, no. 3, pp. 183–206.
- Tilastokeskus 2006, *Tulot ja kulutus*, Tilastokeskus. Helsinki.
- Varcoe, K.P., Peterson, S.S., Swanson, P.W. & Johns, M.C. 2010, "What does teens want to know about money – a comparison of 1998 and 2008", *Family & Consumer Sciences Research Journal*, vol. 38, no. 4, pp. 360–371.
- Willis, L. E., 2008, "Against Financial Literacy Education", *Iowa Law Review* 94 (1), 197–285.
- Wilska, T-A. 2002, "Laiteniilot ja perässähiihtäjät. Nuorten kulutustyyli ja teknologiasuuntautuminen," in *Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen*, eds. M. Autio, I. Eresmaa, V. Heinonen, V. Koljonen, P. Paju & T. Wilska, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 24. Helsinki, pp. 144–174.
- Wyn, J. & White, R. 1997, *Rethinking youth*, Sage. London.
- Zapera 2008, *Market Research Study on Financial Literacy with 18–19 years old and their parents in Denmark, Finland, Northern Ireland, Norway, Republic of Ireland and Sweden*, Saatavana [www-muodossa: <URL:http://www.danskebank.dk/PDF/Finansiel-forstaaelse/Financial-Literacy-with- 18-19-year-olds-and-their-parents.pdf.>](http://www.muodossa: <URL:http://www.danskebank.dk/PDF/Finansiel-forstaaelse/Financial-Literacy-with- 18-19-year-olds-and-their-parents.pdf.>) Luettu 26.8.2012.

Internetsivustot:

<http://www.rbs.com/>
<http://www.jumpstart.org/home.html>
<https://www.moneyadviceservice.org.uk/?locale=en>
<https://www.sorted.org.nz/>

Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 5, 00531 Helsinki
Puh. 029 505 9000
Faksi 09 876 4374
www.kuluttajatutkimuskeskus.fi